

прежнього проживання [3, с. 95], заперечує еміграцію радянських євреїв і посилює кампанію антисемітизму в країні, викликану негативною реакцією з боку Тель-Авива і подальше охолодження стосунків навіть до їх розриву в початку 1953 г.

Література

1. *Авигур, Ш.* С поколінням Хагани / Ш. Авигур. – Тель-Авив, 1976.
2. *Бар-Зохар, М.* Бен-Гурион / М. Бар-Зохар. – М., 1998.
3. *Ближневосточный* конфлікт: Из документів архіву зовнішньої політики РФ. 1947–1967. В 2 т. Т. 1: 1947–1956 / Отв. ред. В. В. Наумкин. – М., 2003.
4. *Внешняя* політика СРСР: Сборник документів (Т. 4 – сентябрь 1945 г. – февраль 1947 г.). – М., 1947.
5. *Внешняя* політика СРСР: 1947 г., Ч. 2. – М., 1952.
6. *Внешняя* політика СРСР: 1948 г., Ч. 1. – М., 1950.
7. *Газит, Ш.* Секрети ізраїльської розвідки [Електронний ресурс] / Ш. Газит. – Режим доступу: <http://www.sem40.ru/warandpeace/military/mossad/8837/> Доступ: 09.05.2012 г.
8. *Ганкин, Л.* Інтерв'ю з Шаміром [Електронний ресурс] / Л. Ганкин. – Режим доступу: <http://www.kommersant.ru/doc/198203> Доступ: 09.05.2012 г.
9. *Говрин, И.* Ізраїльсько-радянські стосунки 1953–1967 / И. Говрин – М., 1994.
10. *Дорофман, М.* Ізраїльська Радянська Соціалістична Республіка [Електронний ресурс] / М. Дорофман – Режим доступу: <http://www.lebed.com/2009/art5554.htm> Доступ – 09.05.2012 г.
11. *Косач, Г.* Нові документи АВП РФ по історії Близькосхідного конфлікту. 1947–1967 / Г. Косач // Новая и новейшая история – 2003. – № 1 – С. 160–169.
12. *Костырченко, Г.* Тайна політика Сталина. Власть и антисемитизм / Г. Костырченко. – М., 2001.
13. *Исаев, Г.* Уроки історії: радянсько-ізраїльські стосунки в 1948–1951 гг. [Електронний ресурс] / Г. Исаев. – Режим доступу: <http://www.politex.info/content/view/274/30/> Доступ – 09.05.2012 г.
14. *Лофтус, Дж, Ааронс, М.* Тайна війна проти євреїв [Електронний ресурс] / Дж. Лофтус, М. Ааронс – Режим доступу: <http://gazeta.rjews.net/Lib/secret/3.html> Доступ – 24.05.2012.
15. *Медведев, Ж.* Сталин и еврейская проблема. Новый анализ [Електронний ресурс] / Ж. Медведев. – Режим доступу: http://scepis.ru/library/id_1473.html Доступ – 09.05.2012 г.
16. *Меир, Г.* Моя жизнь / Г. Меир. – Чимкент, 1997.
17. *Млечин, Л.* Зачем Сталин создал Израиль? / Л. Млечин. – М., 2005.
18. *Пырлин, Е.* Трудный и долгий путь к миру: Взгляд из Москвы на проблему ближневосточного урегулирования / Е. Пырлин. – М., 2002.
19. *Рутман, Г.* Евреи Америки и Израиль [Електронний ресурс] / Г. Рутман. – Режим доступу: <http://www.newswe.com/index.php?go=Pages&in=view&id=310> Доступ – 09.05.2012 г.
20. *Слуцкий, И.* Хагана – еврейская боевая организация в Эрец-Исраэль, Кн. II / И. Слуцкий. – Тель-Авив, 1979.
21. *Советско-израильские* стосунки: Сборник документів. В 2-х кн. Кн. I: 1941 – май 1949 / Под ред. Б. Л. Колоколова, Э. Бенцура и др. – М., 2000.

22. *Стрижов, Ю.* СССР и создание Государства Израиль // Ю. Стрижов // Международная жизнь. – 1997. – № 11. – С. 94–97.
23. *Судоплатов, П.* Спецоперації. Лубянка и Кремль 1930–1950 гг. [Електронний ресурс] / П. Судоплатов. http://militera.lib.ru/memo/russian/sudoplatov_pa/10.html Доступ – 09.05.2012 г.
24. *Тарасенко, В.* В останні хвилини перед голосуванням. Біля витоків створення Держави Ізраїль / В. Тарасенко // Політика і час. – 1997. – № 1. – С. 60–64; № 5–6. – С. 87–94.
25. *Rucker, L.* Moscow's Surprise: The Soviet-Israeli Alliance of 1947–1949 / L. Rucker // CWINP. – 2001. – № 46. – P. 1–36.
26. *Shimonov, R.* From Friends to foes. The Deterioration of Soviet-Israeli Relations in the Mid- 20th Century / R. Shimonov // Jackson School Journal. – Spring 2011. – Vol 1, No 2. – P. 46–62.

УДК 327(470+571:520):341.74(521.27)“1874/1904”

Дипломатична місія Російської імперії в Токіо (1874–1904 рр.)

Кириченко Олена

Кириченко Олена. *Дипломатична місія Російської імперії в Токіо (1874–1904 рр.).* У статті проаналізована діяльність російської дипломатичної місії в Токіо з моменту її відкриття до припинення функціонування у зв'язку із розірванням дипломатичних відносин між Росією та Японією. Значна увага приділена особистостям дипломатів, які очолювали місію у складний період зіткнення інтересів Російської та Японської імперій у Кореї і Маньчжурії.
Ключові слова: Росія, Японія, дипломатична місія, Токіо, посланник.

Кириченко Елена. *Дипломатическая миссия Российской империи в Токио (1874–1904 гг.).* В статье проанализирована деятельность российской дипломатической миссии в Токио с момента её открытия до прекращения функционирования в связи с разрывом дипломатических отношений между Россией и Японией. Особое внимание уделяется личностям дипломатов, возглавлявших миссию в сложный период столкновения интересов Российской и Японской империй в Корее и Маньчжурии.
Ключевые слова: Россия, Япония, дипломатическая миссия, Токио, посланник.

Kyrychenko Olena. *Russian Legation in Tokyo (1874–1904)*. The Russian Legation in Tokyo activities from the moment of its opening to the stopping of its functioning in connection with the severance of diplomatic relations between Russia and Japan are analysed in the article. Much attention is being paid to the personalities of diplomats who headed the Legation in the difficult period of conflict of interests between Russian and Japanese empires in Korea and Manchuria.

Key words: Russia, Japan, legation, Tokyo, minister.

У сучасній практиці міжнародних відносин закордонні дипломатичні представництва більшості держав мають, як правило, статус посольства. У XIX – на початку XX ст. право обмінюватись посольствами визнавалось лише за Великими державами. До менш впливових країн вони акредитували не посольства, а дипломатичні представництва нижчих рангів, зокрема, місії на чолі з посланниками або повіреними у справах.

У 1871 р. уряд Росії прийняв рішення про заснування постійного дипломатичного представництва у Японії на чолі з Є. К. Бюцовим, який був призначений повіреним у справах в Японії і водночас генеральним консулом у Йокогамі. Російська місія у Токіо розпочала свою діяльність лише у 1874 р. На той час у столиці Японії вже функціонували британська та американська дипломатичні місії, а також консульство Німеччини.

Вивчення досвіду роботи царських дипломатів у Японії може бути корисним у світлі підписання у січні 2011 р. Президентом України та Прем'єр-Міністром Японії Спільної заяви щодо українсько-японського глобального партнерства. Ґрунтовний аналіз успіхів та невдач у діяльності царської місії у Токіо сприятиме більш ефективному використанню потенціалу розвитку українсько-японських дипломатичних відносин.

Серед українських дослідників, які займаються вивченням російсько-японських відносин, можна назвати О. О. Шаповалову, але її наукові інтереси полягають в аналізі двостороннього співробітництва на сучасному етапі [15]. Вивчення досвіду роботи дипломатів кінця XIX – початку XX ст. є не менш цікавим і важливим, ніж аналіз діяльності сучасних дипломатів. По-перше, деякі результати діяльності царських дипломатів, котрі їхніми сучасникам оцінювались як успішні, зараз не отримують однозначної позитивної оцінки, зокрема, договір про обмін Курильських островів на Сахалін, що був укладений 1875 р. По-друге, у далекосхідній дипломатії Російської імперії особливу роль відігравав особистісний чинник. Через значну віддаленість від керівного центру (Міністерства іноземних справ) російським дипломатам у Японії доводилось приймати багато важливих рішень на власний розсуд. Не применшуючи досягнень дипломатів, які очолювали російські дипломатичні представництва у Європі, слід все ж зазначити, що Японія у розглядуваній нами період все ще залишалась «краєм світу», котрий продовжував вражати іноземців своєю екзотикою. І для того, щоб

відправитись служити туди на досить тривалий термін, потрібно було мати неабияку сміливість.

Російським дипломатам у Токіо присвятили свої дослідження Дж. О. Ленсен [17], Л. М. Кутаков [5], П. Е. Подалко [13], П. Ілишов [4], М. В. Строева [14]. Джерелами для вивчення діяльності російської дипломатичної місії у Токіо є документи Архіву зовнішньої політики Російської імперії [1] та Державного архіву Російської Федерації [3]. Серед джерел особистого походження слід виділити спомини дипломата Р. Р. Розена [18].

Мета даної статті полягає у здійсненні комплексної характеристики дипломатичної діяльності місії Російської імперії у Токіо у 1874–1904 рр. Завдання дослідження: охарактеризувати основні напрями діяльності місії та виявити особливості функціонування російської дипломатичної служби в Японії напередодні Російсько-японської війни.

Потреба заснування російської дипломатичної місії у Токіо виникла набагато раніше, ніж цей проект був втілений у життя. У той час, коли російські інтереси у Японії представляло лише консульство у Хакодате, корабельний лікар кліпера «Пластун» О. В. Вишеславцев у своїх дорожніх замітках писав, що в Едо (Токіо) важливі чиновники зустрічались на кожному кроці, тоді, як зустріти такого чиновника у Хакодате було майже неможливо [2, с. 302].

На необхідність відкриття російської місії в Едо опосередковано вказував й інший росіянин О. Корнілов. У своїх споминах він писав: «Експерсія містом завдала суттєвих хвилювань: нас мали супроводжувати японські чиновники або ми ризикували стати жертвами нападу, з чим зіштовхувались іноземці в Росії двісті років тому» [16, р. 118].

Таким чином, для підтримання авторитету Великої держави виникла необхідність відкриття російської дипломатичної місії у Токіо. Не менш важливими завданнями були: вирішення питання про приналежність Південного Сахаліну, а також захист інтересів, життя та здоров'я росіян, які відвідували японську столицю.

У списку вихідних паперів російського консульства у Хакодате значиться документ під заголовком «Міністру іноземних справ в Едо з перепровадженням двох паперів з Азійського департаменту про Сахалін і про призначення повіреного у справах в Едо», датований 27 вересня 1871 р. [1, л. 11].

Консульство у Хакодате передало свій архів за 1865–1872 рр. до Токіо. На списку вихідних паперів було вказано: «...Російсько-Імператорському Генеральному консульству в Едо...» [1, л. 1]. Незважаючи на те, що столиця Японії з вересня 1868 р. носила назву «Токіо», російські дипломати довгий час продовжували використовувати попередню назву.

У січні 1874 р. новим повіреним у справах в Японії був призначений дійсний статський радник Карл (Кирило) Васильович Струве (1835–1907), який перебував на службі в Азійському департаменті Міністерства іноземних справ з 1860 р.

Водночас із К. В. Струве до російського дипломатичного представництва у Токіо були прикомандировані аташе С. Д. Трахтенберг та студент Єльніцький [17, р. 170, 172].

До функцій російської місії у Токіо належав захист прав та інтересів Російської імперії та її громадян, а також ведення переговорів з урядом Японії. Повіреному у справах Росії в Японії були надані повноваження відновити переговори про Сахалін і розв'язати цю проблему [5, с. 179]. Росія була готова вести переговори на умовах, закріплених у «Тимчасових правилах про острів Сахалін» 1867 р. За згодою сторін місцем для обговорення основних положень повинен був стати Петербург, де переговори мали вести директор Азійського департаменту М. П. Стремоухов і посланник Японії Еномото Такеакі. Уточнення деталей договору було ввірено К. В. Струве і міністру іноземних справ Терадзіма Муненорі у Токіо [14, с. 16].

3 грудня 1874 р. К. В. Струве був призначений міністром-резидентом, що стало ще однією сходинкою не лише у його особистій кар'єрі, а й у розвитку російської дипломатичної служби в Японії.

25 квітня (7 травня) 1875 р. у Петербурзі О. М. Горчаковим з боку Росії і Еномото Такеакі з боку Японії був підписаний договір, згідно якого імператор всеросійський поступався Японії групою Курильських островів, а імператор Японії відповідно поступався своїми правами на о. Сахалін (Карафуто). Ратифікаційні грамоти були доставлені у Японію Романом Романовичем Розеном. У своїх споминах він писав, що укладений договір знищив усі причини можливих розбіжностей між двома державами, «відносини між ними стали найбільш сердечними» [18, р.26].

10 серпня 1875 р. К. В. Струве і міністр іноземних справ Японії Терадзіма включили у договір додаткову статтю про права жителів Сахаліну і Курильських островів. Цього ж дня відбувся обмін ратифікаційними грамотами.

У 1876 р. статус дипломатичного представника Росії в Японії знову підвищився – К. В. Струве був призначений посланником. До його обов'язків входив збір офіційної інформації про внутрішню та зовнішню політику Японії. Зокрема, у 1876 р. К. В. Струве писав з Токіо управляючому Азійським департаментом М. К. Гірсу, що запровадження в Японії поштового сполучення за європейським зразком здійснено дуже вдало.

28 червня 1877 р. секретарем місії у Токіо був призначений вже згадуваний Р. Р. Розен [3, л. 150]. Відомо, що річне утримання секретаря місії у Токіо на момент його призначення на цю посаду становило 4 500 руб. Барон неодноразово заміщав по службі тодішнього посланника К. В. Струве [13, с. 64].

Через три роки після призначення на посаду секретаря місії Р. Р. Розен був змушений залишити Токіо. Навесні 1880 р. йому було наказано тимчасово очолити російське консульство у Сан-Франциско, і до виконання обов'язків секретаря місії у Токіо Р. Р. Розен повернувся лише наприкінці 1880 р.

12 квітня 1881 р. К. В. Струве було присвоєне звання гофмейстера високого двору. А в січні наступного року він був призначений посланником до Північно-Американських Сполучених Штатів. Відповідальність за діяльність місії була тимчасово покладена на Р. Р. Розена, що, за його власним висловом, було гарним шансом для молодого дипломата. Більше того, коли розпочався перегляд договорів між Японією та Великими державами Роман Романович був призначений офіційним представником Росії на цих переговорах [18, р. 53].

Метою переговорів з боку японського уряду був перегляд існуючих договорів на умовах рівності із західними державами. Конференція з цього питання була скликана у січні 1882 р. у Токіо під головуванням міністра іноземних справ Іноуе. Російська дипломатична місія розташовувалась навпроти Міністерства іноземних справ Японії, тому Р. Р. Розен був частим гостем у сім'ї Іноуе. Але такі дружні відносини склались у містера Іноуе далеко не з усіма керівниками іноземних місій, для яких, так само, як і для Р. Р. Розена, на першому місці стояли інтереси їхніх держав.

Переговори щодо перегляду нерівноправних договорів проходили без ексцесів до того моменту, як міністр поставив питання про відміну консульської юрисдикції та екстериторіальності іноземців. У той час, як ця пропозиція була підтримана оплесками американського посланника, представники інших Великих держав заявили, що їм необхідно отримати відповідні рекомендації своїх урядів, а британський посланник сер Г. Паркес одразу висловив свій протест. Таким чином, спроба японського уряду позбавитись обмежень, покладених на нього існуючими договорами, закінчилась на цей раз невдачею.

У своїх споминах Р. Р. Розен згадував, що між ним та Г. Паркесом склались дуже теплі дружні стосунки, і їм ніколи не доводилось мати будь-яких складних дискусій, відстоюючи інтереси своїх урядів. Коли після вісімнадцяти років служби на посаді посланника Великобританії до Японії Г. Паркес отримав нове призначення до Пекіну, він прийшов попрощатись із Р. Р. Розеном. Обговорюючи російсько-британські відносини, дипломати дійшли згоди у тому, що політика прихованого антагонізму між Російською та Британською імперіями не принесла жодній із сторін нічого доброго.

Восени 1883 р. надзвичайним посланником і повноважним міністром до Японії був призначений Олександр Петрович Давидов (1838–1885). На службу до Міністерства іноземних справ він був зарахований завдяки відмінному знанню іноземних мов.

Відправляючись на Далекий Схід, О. П. Давидов обрав шлях до Японії через Сибір і, проїхавши близько 5000 верст у тарантасі, прибув до Ніколаєвська, а звідти до Владивостоку, де на той час були зосереджені судна Тихоокеанської ескадри. На флагманському судні «Герцог Единбургський» посланник відправився до Японії і у вересні 1883 р. прибув до Йокогами.

Перед від'їздом Р. Р. Розен ознайомив О. П. Давидова із політичною ситуацією у Японії та із світським життям Токіо [18, р. 57].

Японський клімат згубно вплинув на здоров'я О. П. Давидова. 20 листопада 1885 р. він раптово помер у Токіо. Згідно його бажання, висловленого незадовго до кончини, тіло О. П. Давидова було доставлено до Росії і поховане у Донському монастирі.

28 січня 1886 р. надзвичайним посланником і повноважним міністром у Японії був призначений Дмитро Єгорович Шевич (1839–1906), який знаходився на службі у Міністерстві іноземних справ з 1860 р.

Д. Э. Шевич став першим серед російських офіційних осіб, кому довелося зіштовхнутись з агресією японського населення. У день відкриття першої сесії японського парламенту натовп людей рухався до будівлі парламенту повз російську місію. Раптом люди почали напирати на огорожу місії. Хтось підірвав димову шашку, з боку місії почулись жіночі крики, а у відповідь було чути регіт натовпу. Нападаючі стали кидати каміння і лізти на огорожу. Всі співробітники-чоловіки на чолі із посланником із самого ранку відправились для участі у церемонії відкриття сесії верхньої палати, і на території російської місії залишалися лише жінки, діти і декілька слуг-японців. Нарешті поліція отримала необхідне підкріплення, і на момент прибуття Д. Є. Шевича заворушення були зупинені. В офіційних вибаченнях підкреслювалось, що цей випадок не мав у собі ніякого політичного підтексту [13, с. 62].

Під час перебування Д. Є. Шевича на посаді надзвичайного посланника відбувся ще один неприємний інцидент, котрий створив серйозну загрозу існуванню добросусідських російсько-японських відносин. У квітні 1891 р. очікувалось прибуття до Японії наступника російського престолу Миколи Олександровича. Напередодні Д. Є. Шевич отримав від японського імператора Муцухіто гарантії безпеки цесаревича. Наприкінці квітня Микола Олександрович на крейсері «Пам'ять Азова» прибув до Японії. Спочатку російські кораблі кинули якорі у Нагасакі, а потім попрямували до Токіо, де планувалась зустріч цесаревича з імператором Японії. Але 29 квітня неподалік від Кіото, у містечку Оцу, на Миколу Олександровича було здійснено замах японським поліцейським Цудо Сандзо. На допомогу цесаревичу кинулись грецький принц Георг, який супроводжував Миколу Олександровича, і двоє рикш. У результаті інциденту цесаревич отримав легке поранення. Його було терміново доставлено у дім губернатора, причому всю дорогу до резиденції російський посланник біг, прикриваючи своїм тілом одну з дверей коляски з наступником російського престолу, щоб уникнути можливого повторного замаху. Коли наступного ранку з Токіо прибув з особистими вибаченнями імператор Японії Мейдзі, його зустрів Д. Є. Шевич, саме він першим прийняв слова співчуття.

Муцухіто умовляв Миколу Олександровича продовжити своє перебування у Японії. Тим не менш, за наказом імператора Олександра III цесаревич якомога швидше залишив Японію. Від'їжджаючи, Микола

Олександрович запевнив японців у тому, що нанесена йому рана не становить серйозної загрози його здоров'ю. Візит наступника престолу, таким чином, був перерваний, і до Токіо він так і не потрапив.

Деякі члени японського уряду висловлювали свої побоювання щодо того, що Росія стане вимагати величезних виплат і навіть територіальних поступок. Але подібних санкцій з боку Російської імперії не було. Цудо Сандзо був засуджений японським судом до довічного ув'язнення.

28 липня 1892 р. Д. Є. Шевич був призначений надзвичайним посланником у Португалії. Його наступником на посаді надзвичайного посланника і повноважного міністра в Японії став у 1892 р. Михайло Олександрович Хитрово (1837–1896) [8, с. 15], який перебував на службі в Азійському департаменті Міністерства іноземних справ з 1859 р.

На момент призначення М. О. Хитрово до Токіо однією з головних цілей японської зовнішньої політики було встановлення контролю над Кореєю. Свої інтереси у Кореї мав і російський уряд. 21 (9) лютого 1894 р. посланник у Токіо писав у листі на ім'я повіреного у справах Росії в Кореї К. І. Вебера про чутки щодо підготовки у Кореї серйозного повстання [11]. У червні 1894 р. на прохання корейського уряду Китай спрямував до Кореї відбірні частини Хуайської армії для придушення селянського повстання. Скориставшись цим приводом, Японія також відправила до Кореї свої війська. 25 липня японський військово-морський флот без оголошення війни розпочав військові дії проти Китаю. Офіційне оголошення війни відбулось 1 серпня 1894 р. Китай зазнав тяжких поразок на суші і на морі. Результатом війни стала перемога Японії та підписання 17 квітня 1895 р. Сімоносекського договору. Серед іншого цей договір передбачав передачу Японії Ляодунського півострова та виплату Китаєм контрибуції у сумі 200 млн лян. Росія за підтримки Франції та Німеччини заявила протест проти умов договору, адже Микола II, підтримуваний західними союзниками, був зацікавлений у Порт-Артурі як незамерзаючому порту. 25 вересня (7 жовтня) 1895 р. виконуючий обов'язки міністра іноземних справ Японії Сайондзі повідомив посланникам Росії, Франції та Німеччини, що японський уряд, взявши до уваги точку зору, висловлену трьома державами, постановив поступитись Ляодунським півостровом Китаю за 30 млн лян [12, с. 421]. Російський посланник у Токіо повідомив цю інформацію своєму уряду, котрий «висловив задоволення його величності імператору Японії з приводу цього нового доказу мудрості та поміркованості» [10].

Відправившись у 1896 р. у відпустку, М. О. Хитрово вже не повернувся на свою посаду. Він помер у Петербурзі 30 червня о 8 годині вечора [7, с. 557-558]. До Токіо був терміново відкомандирований Олексій Миколайович Шпейєр, який став виконуючим обов'язки повіреного у справах. Перебування О. М. Шпейєра на чолі токійської місії було зовсім нетривалим. У 1897 р. він був призначений офіційним представником Росії у Кореї.

4 лютого 1897 р. посланником Росії в Японії був призначений Р. Р. Розен. Першим секретарем місії у Токіо з 1897 до 1901 р. був С. А. Поклевський-Козелл.

Наприкінці 1897 р. загострилась боротьба Великих держав за сфери впливу в імперії Цин. У листопаді бухта Цзяочжоу була захоплена Німеччиною, після чого цинський уряд звернувся за допомогою до Росії. Уряд Російської імперії дав згоду на надання допомоги в обмін на задоволення російських інтересів у Маньчжурії. Після встановлення Великобританією своєї сфери впливу у районі Янцзи і укладення 1 березня 1898 р. англо-китайської угоди про позику, у Пекіні 3 березня 1898 р. розпочались переговори, результатом яких стало підписання Російсько-китайської конвенції 15 (27) березня 1898 р., згідно якої, Росія отримувала в оренду на 25 років Льюйшунь (Порт-Артур) і Далянь (Дальній) з прилеглим водним та територіальним простором.

Японський уряд намагався завадити подальшим успіхам Росії у Маньчжурії. У результаті дій Японії у цьому напрямі 13 (25) квітня 1898 р. бароном Нісі Токудзіро з японського боку і російським посланником бароном Р. Р. Розеном була підписана російсько-японська угода з корейського питання, котра частково ліквідувала напруженість у російсько-японських стосунках [9, с. 18]. Згідно цієї угоди, уряди Японії та Росії визнавали суверенітет Кореї і зобов'язувались утриматись від втручання у внутрішні справи цієї країни.

У листопаді 1899 р. посланником Росії до Японії був призначений Олександр Петрович Извольський (1856–1919). По прибутті до Токіо він одразу опинився у центрі боротьби Великих держав за розподіл сфер впливу у Китаї. О. П. Извольський виступав прибічником мирного врегулювання конфлікту з Японією шляхом компромісу. Але політика примирення з Японією зустрічала протидію з боку Миколи II і його радників.

Восени 1902 р. О. П. Извольського відкликали з Токіо до Петербургу і на посаду посланника Росії у Японії знову був призначений Р. Р. Розен. По прибутті до Японії, а саме до затоки Кобе, Р. Р. Розен був зустрінутий російським морським агентом Русінім, який передав барону листа від О. П. Извольського, де повідомлялось, що Муцухіто призначає їм аудієнцію у Кіото для представлення документів про відкликання О. П. Извольського та призначення Р. Р. Розена.

Спочатку Р. Р. Розен відправився до Токіо для того, щоб О. П. Извольський міг передати йому справи місії. Після цього посланник сів на поїзд до Кіото, тимчасово доручивши місію першому секретарю князю Миколі Кудашову.

У Кіото Р. Р. Розен представив свої вірчі грамоти імператору Японії, після чого посланник разом із своєю дружиною був запрошений на прийом до імператриці. Монарші особи висловили Розенам своє задоволення з приводу їхнього повернення до Японії. У своїх мемуарах Р. Р. Розен писав, що й члени японського уряду зустріли його як старого

друга, але в японському суспільстві панувала атмосфера ворожості та підозрілості по відношенню до росіян.

16 травня 1903 р. міністр іноземних справ Росії В. М. Ламздорф запропонував Миколі II прозондувати у Токіо можливості укладення угоди Росії з Японією. Цар схвалив ідею, і В. М. Ламздорф вже 17 (30) травня уповноважив Р. Р. Розена шукати домовленостей щодо Кореї. Посланник повідомив, що для цього необхідно відмовитись від активної політики у королівстві. Міністр підтримав цю думку, але Микола II запропонував вести переговори наміснику на Далекому Сході Є. І. Алексєєву, який був принциповим противником укладення угоди з Японією.

Всі японські пропозиції Р. Р. Розен відправляв до Петербургу, а також до Порт-Артуру Є. І. Алексєєву. У столиці із справою ознайомлювались міністр іноземних справ В. М. Ламздорф, військовий міністр О. М. Куропаткін, морський міністр Ф. К. Авелан, контр-адмірал О. М. Абаза і сам цар. Після обговорення і врахування точки зору Є. І. Алексєєва затверджувалась остаточна інструкція для дій Р. Р. Розена. Такий порядок був досить незручним, бо вимагав тривалого часу для узгодження позицій Петербургу і Порт-Артуру. У результаті японці використали цю повільність як привід для припинення переговорів [6, с. 18].

Рішення про початок війни проти Росії було прийнято у Японії 22 січня (4 лютого) 1904 р. 24 січня (6 лютого) 1904 р. Японія офіційно оголосила про розрив дипломатичних відносин із Росією. Російському посланнику Р. Р. Розену було запропоновано разом із місією негайно залишити Токіо.

Таким чином, протягом тридцяти років функціонування російської дипломатичної місії у Токіо вона підвищила свій статус від дипломатичного представництва, очолюваного повіреним у справах, до представництва на чолі із посланником. Термін перебування дипломата на посту голови місії коливався від двох до восьми років. У другій половині 70-х – на початку 80-х рр. XIX ст., у той час, коли інтереси Росії у Токіо представляв К. В. Струве, проблемні питання російсько-японських відносин, зокрема проблема приналежності Південного Сахаліну, вирішувались шляхом мирних переговорів. Під час служби у токійській місії Д. Є. Шевича та М. О. Хитрово міждержавні відносини стали поступово загострюватись, причиною чого стало зіткнення російсько-японських інтересів у Кореї. Помітну роль у розвитку двосторонніх відносин відіграв Р. Р. Розен. Пройшовши шлях від секретаря місії до посланника, він добре вивчив політичні традиції Японії і завів цінні знайомства у вищих колах японського суспільства. На жаль, отриманий досвід не допоміг Р. Р. Розену призупинити зростання російсько-японської конфронтації, адже завдання встановлення контролю над Маньчжурією та Кореєю було визнано вищим керівництвом одним з пріоритетних для Російської імперії.

Література

1. *Архив внешней политики Российской империи.* – Ф. 300. – Оп. 572/2. – Д. 65.
2. *Вышеславцев, А.* Очерки перомъ и карандашемъ изъ кругосвѣтнаго плаванія въ 1857, 1858, 1859 и 1860 годахъ / А. В. Вышеславцев. – Санктпетербургъ, 1862.
3. *Государственный архив Российской Федерации.* – Ф. 828. – Оп. 1. – Д. 165. – Л. 27 - 192.
4. *Ильишев, П.* Токийские адреса российских дипломатов / П. Ильишев // Япония сегодня. – 2004. – № 6. – С. 24.
5. *Кутаков, Л. Н.* Россия и Япония / Л. Н. Кутаков. – М., 1988.
6. *Лукоянов, И.* Последние русско-японские переговоры перед войной 1904 – 1905 гг. (взгляд из России) / И. Лукоянов // Acta Slavica Iaponica. – Т. 23. – С. 18.
7. *М. А. Хитрово* // Исторический вѣстник. – 1896. – Т. LXV. – С. 557 – 558.
8. *Молодяков, В.* Россия и Япония: поверх барьеров: Неизвестные и забытые страницы российско-японских отношений (1899–1929) / В. Молодяков. – М., 2005.
9. *Молодяков, В. Э.* История Японии. XX век / В. Э. Молодяков, Э. В. Молодякова, С. Б. Маркарьян. – М., 2007.
10. *Nota российского посланника в Токио японскому министру иностранных дел от 6 (18) октября 1895 года* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/China/XIX/1840-1860/Sb_dog_Dal_vost/21-40/25.htm. Доступ - 7.05.2012 г.
11. *Отношение посланника в Токио Хитрово на имя поверенного в делах в Корее К. И. Вебера* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/China/XIX/1880-1900/Iz_ist_jap_kit_vojny/text.htm. Доступ - 7.05.2012 г.
12. *Памятная записка, переданная 25-го сентября (7 октября) 1895 года и. об. японского министра иностранных дел посланникам России, Франции и Германии* // Романов Б. А. Очерки дипломатической истории русско-японской войны. – Москва-Ленинград, 1947. – С. 421.
13. *Подалко, П. Э.* Япония в судьбах Россиян: Очерки истории царской дипломатии и рос. диаспоры в Японии в конце XIX – начале XX века / П. Э. Подалко. – М., 2004.
14. *Строева, М. В.* Петербургский договор 1875 г. и его роль в истории русско-японских отношений XIX в.: автореф. дис. на соискание учёной степени канд. ист. наук: спец. 07.00.03 «Всеобщая история» / М. В. Строева. – СПб., 2010.
15. *Шаповалова, О. О.* Російсько-японські відносини (2000–2008 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / О. О. Шаповалова. – Х., 2009.
16. *Kornilov, A.* News from Japan (Edo, 1859) / A. Kornilov // Russian Views of Japan, 1792 – 1913. An anthology of travel writing. – London and New York, 2004. – P. 118.
17. *Lensen, G. A.* Russian Diplomatic and Consular Officials in East Asia / G. A. Lensen. – Tokyo, 1968.
18. *Rosen, R. R.* Forty Years of Diplomacy / R. R. Rosen. – London, 1922.

УДК 327.8 (73): [327.5 (540:549.1) “1971”: 341.321 – 054.73]

Проблема беженцев во время южноазиатского кризиса 1971 г. и позиция США

Уллах Павел

Уллах Павел. *Проблема беженцев во время южноазиатского кризиса 1971 г. и позиция США.* В статье рассматривается один из важнейших аспектов южноазиатского кризиса 1971 г. – проблема беженцев, нерешенность которой обостряла противоречия в отношениях между Индией и Пакистаном. В связи с этим анализируются попытки США подтолкнуть обе заинтересованные стороны к решению проблемы.
Ключевые слова: Южноазиатский кризис, индо-пакистанская война, проблема беженцев, репрессии в Восточном Пакистане.

Уллах Павло. *Проблема біженців під час південноазійської кризи 1971 г. і позиція США.* У статті розглядається один з найважливіших аспектів південноазійської кризи – проблема біженців, невирішеність якої загострювала протиріччя у відносинах між Індією і Пакистаном. У зв'язку з цим аналізуються спроби США підштовхнути обидві зацікавлені сторони до вирішення проблеми.

Ключові слова: Південноазійська криза, індо-пакистанська війна, проблема біженців, репресії у Східному Пакистані.

Ullah Pavel. *The Refugees Problem during the 1971 South Asian Crisis and US Position.* This article discusses one of the most important aspects of the South Asian crisis in 1971 – the refugees problem, which exacerbated the unresolved contradictions in the relations between India and Pakistan. The article examines U. S. efforts to encourage the two parties concerned to solve this problem.

Keywords: South Asian Crisis, Indo-Pakistani War, Refugees problem, East Pakistan Repressions.

В декабре 1971 г. на политической карте мира появилось новое государство – республика Бангладеш (бывший Восточный Пакистан). Её появление было следствием длившегося на протяжении девяти предыдущих месяцев кризиса, связанного как с резким обострением противоречий между пакистанскими и бенгальскими политическими лидерами, так и с растущей напряженностью в отношениях между Пакистаном и Индией.